

ἰδοῦ, ἐξ ἔω καὶ δυσμῶν, —
 ὦ θαῦμα καὶ ὦ φρίκη! —
 ὡς εἰς δεινὸν κατακλυσμὸν
 τὰ κύματα μετὰ βρασμῶν
 δομοῦν οὐρανομήκη.

Νύξ ἤλθε μέλαινα. Περᾶ
 ἡ ἀστραπή τὸ σκότος,
 καὶ εἰς τὰ πυργούμενα νερά
 κατὰ λυσσῶντος τοῦ βορρᾶ
 λυσσῶν παλαίει νότος.

ὡς ὁρόμεναι κυνῶν
 ἠκούοντο ἀγέλαι
 εἰς τὸν εὐρὺν ὠκεανόν,
 καὶ πελιδναὶ τὸν οὐρανὸν
 διέτρεχον νεφέλαι.

Τὸ πνεῦμα τῶν τρικυμιῶν
 τὸ πλοῖον ἀναπνέει,
 καὶ καθὼς ἔμφυχόν τι ὄν,
 ὀρθοῦται, πίπτει πνευστιῶν,
 γογγύζει καὶ παλαίει.

ὡς λίκνον βρέφους σκαλευτὸν
 ἡ λαίλαψ τὸ κυλίζει.
 Σφάλλουν οἱ πόδες τῶν ναυτῶν,
 καὶ πᾶσαν δύνανται αὐτῶν
 σκοτοδινία λύει.

Εἰς τὸ ἐπόμενον ἀπόσπασμα περιγράφεται ἡ ὥς
 ἐκ θαύματος ἀναδράστησις τῆς ἀμπέλου.

Αἴφνης ὠγκώθη, ὡς μεστός
 ἐαρινῆς ἱκμάδος,
 καὶ ἐρράγη τρυζῶν ὁ ἰσθός.
 καὶ ἐξέρυ εὐρωστός βλαστός,
 κομῶν ἀμπέλου κλάδος.

Σταφάνας πλέκουσα πολλάς,
 ἡρτήθ' εἰς τὰς κεραίας,
 καὶ εἰς πικρὸν θόλον ἡ φυλλὰς
 ἐκάμπτετο, καὶ σταφυλὰς
 ἐδιδάσθητος γενναίας.

Βριθὺς, τοὺς κλάδους περικλῶν
 καρπὸς τὸ βλέμμα τέρπει.
 Εἰς κλῶνα πλέκεται ὁ κλών
 καὶ τὸν ἰσθὸν περικυκλῶν,
 χλωρὸς κισσὸς ἀνέρπει.

Καὶ ἄνθη διὰ τῶν κισσῶν
 ποικίλα διεγέλων
 ἡ κηπευτὰ ἡ τῶν δασῶν,

ἀρώματ' ἀπὸ τῶν χρυσῶν
 ἐκπέμποντα κυπέλων.

Ἐξαίφνης βέει ἐκραγεῖς
 ἐκ τῶν ἀκροκεραίων
 εὐώδης βύαξ διαυγής.

Δέν ἦτον ὕδωρ ἐκ πηγῆς,
 ἀλλ' ἄνθοςμίας βέων.

Τοιοῦτον εἶναι ἐλόκληρον τὸ μικρὸν τοῦτο διή-
 γημα. Ἐν αὐτῷ ὁ ποιητὴς ἀμιλλᾷται ἐπιτυχῶς
 μετὰ τοῦ γλύπτου τῆς ζωοφόρου, καὶ ὑπερτερεῖ
 αὐτὸν καθ' ὅσον ἡ ποίησις δύναται νὰ ὑπερτερῇ
 τὴν γλυπτικὴν. Ἠραία, ἐκλεκτὴ καὶ πλουσία στι-
 χουργία ἐπιχέει ἀρμονίαν ἐμπρέπουσαν εἰς τερπνάς
 καὶ ἱλαράς ἰδέας τε καὶ εἰκόνας. Τὸ πᾶν εἶναι μου-
 σικὴ συνεχὴς, ἡ δὲ διαγελῶσα εἴτε ταραττομένη
 φύσις περιγράφεται ἀμιμήτως.

Γ. Ε. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ.

ΑΙ ΚΥΔΩΝΙΑΙ.

Διο τινὰς καὶ πολυτιμῆτους ὑπηρεσίας προσέ-
 φερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ πόλις τῶν Κυδωνιῶν τὴν
 τοῦ πνεύματος, ὅπερ ὑπῆρξε πρὸδρομος τῆς ἐθνι-
 κῆς ἐξεγέρσεως, καὶ τὴν τοῦ αἵματος, ὅπερ ἐπε-
 σφράγισεν αὐτήν. Διὰ τῆς πρώτης, παρήγαγεν
 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἱκανὸν ἀριθμὸν λογίων, οἱ ὅποιοι
 διασπαρέντες τῇ δε καὶ κείσε, ἀνεζωπύρηνσαν τὸ
 ζωογόνον τῆς ἐλευθερίας αἶσθημα διὰ τῆς δευτέ-
 ρας, ἔσχισεν οὕτως εἰπεῖν πᾶσαν μεταξὺ τοῦ δυ-
 νάστου καὶ τῶν δυναστευομένων διαλλαγὴν. Αἱ
 Κυδωνίαι, ἡ Χίος, τὰ Παρά ὑπῆρξαν τὰ ἐλοκαυ-
 τώματα ἐνώπιον τοῦ βωμοῦ τῆς ἐλευθερίας, ἅτινα
 ἐξήγγισεν ὀψιτέρον ἢ πυρὰ τοῦ Ναυαρίνου. Ὡστε
 οὐδὲ ἀνάξιον, οὐδὲ μάταιον λογιζόμεθα τὴν ἐν
 σκιαγραφίᾳ παράθεσιν τῆς ἱστορίας τῶν Κυδω-
 νιῶν εἰς τὴν πανδοκταίαν τῆς Χρυσσαλίδος.

Ἐπὶ τῆς ὄχθης τῆς Αἰολίδος εἰς τὸν μυχὸν ὁ-
 μωνύμου κόλπου, μεταξὺ Ἀδραμυττίου πρὸς βορρᾶν
 καὶ Περγάμου πρὸς νότον, κεῖται ἡ πόλις
 τῶν Κυδωνιῶν. Οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει τὸ
 ὄνομα αὐτῆς, ἐπομένως φαίνεται ὅτι καὶ δὲν κα-
 τὰ τοιοῦτον τὸ πάλαι. Ὁ Πλίνιος (Hist. Nat. XI. 103)
 μνημονεύει ὁμωνύμου νησιδος κειμένης ἀπέναντι
 τῆς Λέσβου «In Cydonia insula ante Lesbou
 fous calidus, v. re tantum fluit» καὶ ἔτι καὶ
 τῶν παρὰ μὲν τῶν χριστιανῶν Κυδῶνας καλουμέ-

νης, παρὰ δὲ τῶν Ὀθωμανῶν Μπαλτζίκ' ὥστε ἔαν συμβουλευθῶμεν καὶ τὰς παραδόσεις, αἵτινες ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν μεταδόθησαν παρὰ τοῖς Κυδωνιάταις, ἀδιστακτικῶς πιστεύομεν ὅτι ὁ συνοικισμὸς τῶν Κυδωνιῶν ἤρξατο, ἀφ' ἧς ἐποχῆς οἱ Τοῦρκοι διεσπάρησαν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν.

Καὶ πρῶτοι λοιπὸν κάτοικοι τῶν Κυδωνιῶν ὑπῆρξαν οἱ Τοῦρκοι· ἀλλὰ πρὸ τριακοσίων, ὡς λέγεται, ἔτῶν οἱ κάτοικοι τοῦ κατὰ τὴν δυτικὴν τῆς νηίδος Κυδωνος πλευρὰν μικροῦ χωρίου, ἐνοχλούμενοι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς καταπίσεις τῶν Τοῦρκων, οἵτινες οἰκίσαντες αὐτόσε, συνεφύρθησαν μετὰ τῶν ἐγχωρίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὰς τῶν πειρατῶν ἐπιδρομῶν, οἵτινες ἐκ Σαβοῦας, Μελίτης, Ἀλγερίας καὶ ἀλλυχόθεν ὁρμώμενοι, ἐλυμαίνοντο πάσας τὰς νήσους τοῦ ἀρχιπελάγους, κατέλειπον τὸν τόπον τῆς γεννησέως τῶν καὶ μετέβησαν εἰς τὸν ἀπέναντι ἐπὶ τῆς Ἀσίας Κερατοειδῆ λεγόμενον Κόλπον ἢ Τουρκιστὶ Ἐγρὶ Μπουτζίκ' ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ διηνεκῶς, ὡς παρὰ τὴν θάλασσαν ὄντες, ὑπὸ τῶν πειρατῶν παρενοχλούμενοι, ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ ἐνδότερον, καὶ ἐκεῖ κατόκησαν τὸ ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν κυδωνιῶν (τουρκιστὶ αἰβᾶ) Ἀἰθαλίκ ἢ Κυδωνίαι, λεγόμενον μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον προηγουμένως συνοικισθῆ εὐάριθμοι Ὀθωμανικαὶ οἰκογένεια. Παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς οἱ μέτοικοι ἐκεῖνοι χριστιανοὶ διήγον δίκην εἰλώτων, ἀπολαμβάνοντες ὅμως ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ ιδιοκτησίας.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Κυδωνιῶν, αἵτινες μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διετέλεσαν πάντη ἄσημοι, μέχρις οὗ γεγονότα ὅλως ἀπροσδόκητα συνετέλεσαν εἰς τὴν δόξαν αὐτῶν.

Ὡς γνωστὸν ὁ μεταξὺ Αἰκατερίνης Β'. καὶ Τουρκίας πόλεμος (1769—1770) δὲν περιωρίσθη εἰς μόνας τὰς κατὰ γῆν ἐχθροπραξίας, ἀλλὰ καὶ στόλος Ῥωσσικὸς ὑπὸ τὸν Σπύριδωφ, Ἐλφινστῶνα καὶ Ὁρλώφ καταπλεύσας εἰς Μεσόγειον ἀνεστάτωσε διαφόρους νήσους. Μετὰ τὴν πλησίον τῆς Χίου φρικώδη ναυμαχίαν τῆς 5' Ἰουλίου 1770, οἱ Τοῦρκοι καταφυγόντες ὅπως σωθῶσιν εἰς Κρήνην ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς, καὶ οἱ μὲν πλείστοι ἐφονεύθησαν ἢ ἐπνίγησαν, ὀλίγιστοι δὲ διασωθέντες, ἐκρύβθησαν εἰς τρώγλας καὶ σπήλαια μέχρις οὗ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἀναχωρήσαντος, ἠθελον δυνηθῆ νὰ συνέλθωσι πάλιν εἰς τὰς τάξεις των.

Μεταξὺ τῶν οὕτω διασωθέντων ὑπῆρχε καὶ

ἀξιωματικὸς τις, Χασὰν καλούμενος, γόνος τῆς ἀρχαίας Βησανθήης, τανῦν δὲ Ῥαιδεστοῦ, ὅστις τρέμων ἔτι ἐκ τοῦ οἰκτροῦ θαύματος τοῦ πυρπολισμοῦ τοῦ στόλου τοῦ Σουλτάνου, εἰς μόνην τὴν φυγὴν ἐνόμιζεν ὅτι εὕρισκε παρηγορίαν. Ἀπὸ σπηλαίου λοιπὸν εἰς σπήλαιον φεύγων καὶ ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος, ἀφίκετο εἰς Κυδωνίας, καὶ ἐκεῖ ἐντυχὼν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἐργαζόμενον πτωχόν τινα ἱερέα Ἰωάννην Οἰκονόμου λεγόμενον καὶ ἐκ τοῦ χωρίου Βασιλικῶν τῆς Μιτυλήνης ὁρμώμενον, πίπτει σχεδὸν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ μετὰ δακρύων τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν κρύψῃ «Διὰ τοὺς τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, τῷ λέγει, οἱ ἐχθροὶ μᾶς κατέστρεψαν, σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ κρύψῃς, νὰ μὲ σώσῃς. Ὑπάγω εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁδήγησόν με διὰ ξηρὰς ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ δὲν θέλεις τὸ μετανοήτει.»

Ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς ἀπὸ ἐπίπνοιαν θεῖαν, ἵνα καθ' Ἡρόδοτον εἴπωμεν, κινούμενος οὐ μόνον παρεμύθησε καὶ ἐφιλοξένησε τὸν δυστυχῆ ἀξιωματικόν, ἀλλὰ καὶ μέχρις Ἀβύδου ὁδήγησεν αὐτοπροσώπως αὐτὸν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν κατευώδωσεν· ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κυδωνίας, ἀνέλαβε τὰ συνήθη αὐτοῦ ἔργα, ὅτε μετὰ παρέλευσιν ἐνὸς σχεδὸν ἔτους πληροφορεῖται ὅτι ὁ ἀξιωματικὸς, ὃν ἄλλοτε ἐφιλοξένησεν, ἐγένετο πασῶν πρώτης τάξεως. Μιμούμενος τὸν Σουλτᾶνα, ὅστις δούς εἰς τὸν Δαρεῖον μίαν χλαμύδα, μετέβη ἔπειτα παρ' αὐτῷ καὶ ἐζήτησε τὴν ἡγεμονίαν τῆς πατρίδος του, ἀπέρχεται μετ' εὐτελῶν τιμῶν δώρων εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ παρὰ τοῖς προθύροις τοῦ σατράπου, ὡς ὁ Σουλτᾶν, καθεζόμενος, ἀναγγέλλει ἑαυτὸν παρ' ἐκείνῳ. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐξεδιόχθη ὑπὸ τῶν πολυαριθμῶν οἰκετῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπέμενε, εἰς τῶν θυρωρῶν ἀπεφάσισε ν' ἀναγγεῖλῃ εἰς τὸν πασᾶν, ὅστις συνεκάθητο μετ' ἐτέρων δύο ὁμοιοβάθμων του, ὅτι ἱερεὺς τις ἐπιθυμεῖ νὰ τῷ ὁμιλήσῃ. Εἰσάγεται λοιπὸν ὁ Ἰωάννης, καὶ μόλις τὸν βλέπει ὁ σατράπης, πετᾷ πρὸς αὐτὸν, τὸν ἐναγκαλίζεται, τὸν ἀσπάζεται, καὶ τῶν λοιπῶν δύο πασάδων ἐπαπορούντων, αὐτὸς διηγεῖται τὴν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου καταφυγὴν του εἰς Κυδωνίας, τὴν φιλοξενίαν ἣν εὔρε παρὰ τῷ ἱερεῖ Ἰωάννῃ καὶ τὴν ἀγαθότητα ἣν ἔσχεν ἐκεῖνος νὰ τὸν ὁδηγήσῃ μέχρις Ἀβύδου. Ἀνὴρ νουνεχῆς καὶ φιλόπατρις ὁ ἱερεὺς Ἰωάννης, ἐνόμισε πρόσφορον τὴν περίστασιν ὅπως ἐπωφεληθῇ αὐτῆς, καὶ δὴ ἐνῶ μᾶ τῶν ἡμερῶν ὁ σατράπης τὸν ἠρώτησεν ὁποίαν χάριν ἐπιθυμεῖ νὰ

τῷ παράσχῃ πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς εὐεργεσίας, αὐτὸς ἐζήτησε τὴν ἀνακούφισιν τῶν συμπατριωτῶν του. Τῇ προτάσει λοιπὸν τοῦ ἰσχύοντος σατράπου, καὶ τῇ ὑποστηρίξει τοῦ πανσθενοῦς τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει τραπεζίτου Πετράκη, ἐξεδόθη βασιλικὸν διάταγμα, παρέχον τὰ ἐξῆς τιμαλφέστατα προνόμια εἰς τοὺς Χριστιανούς Κυδωνεῖς. Α'. Σύμψασαι αἱ ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι νὰ μεταναστεύσωσιν ἐκ Κυδωνιῶν ἀλλαχοῦ, καὶ νὰ μὴ δύναται πλέον Τοῦρκος νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Κυδωνίας. Β'. Ὁ τόπος νὰ ᾖ αὐτοδιοίκητος, καὶ νὰ μὴ ὑπάγῃται εἰς τὸν τοῦ τμήματος τοπάρχην. Γ'. Ἀπαξ νὰ προσφέρηται εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ ποσὸν 48000 γροσιῶν ὡς φόρος καὶ διὰ τὴν αὐτοδιοίκησιν τοῦ τόπου. Δ'. Νὰ ᾖ ἀπηλλαγμένος τοῦ φόρου τοῦ δεκάτου, ἡ δὲ εἰσπραξις τῶν προσόδων νὰ μὴ πωλῇται εἰς Ὀθωμανὸν διοικητὴν, ὡς ἐγένετο πανταχοῦ, ἀλλὰ δι' ἑκαστον ἐλαιόδενδρον νὰ πληρῶνῃ ἕκαστος ἰδιοκτῆτης δύο παράδες, διοικητὴν δὲ ὑπομίσθιον Ὀθωμανὸν νὰ ἐκλέγῃ καὶ ἀποβάλλῃ ὁ τόπος κατ' ἀρέσκειαν, καὶ δικαστὴν νὰ δέχεται μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἢ ἀλλαχόθεν, ἀλλὰ νὰ τὸν πληρῶνῃ αὐτὸς, ὥστε οὕτω νὰ τὸν ἔχῃ ὑποχείριον. Ε'. Οὐδεὶς στρατιωτικὸς νὰ διέρχεται διὰ τῆς περιοχῆς τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ ἂν καταδιωκόμενος ὑπὸ ἐχθροῦ ἀναγκασθῇ ἔφιππος νὰ πατήσῃ τὴν περιφέρειαν, νὰ ὑποχρεοῦται ὅπως ἀποπεταλὼν τὸν ἵππον του.

Τοιαῦτα καὶ ἕτερα προνόμια φέρων ὁ Ἰωάννης Οἰκονόμος ἐπέστρεψε κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 1773 εἰς τὴν πατρίδα του, διεσάλπισεν αὐτὰ καὶ μετ' οὐ πολὺ αἱ Κυδωνεῖς κατέστησαν τὸ κέντρον τῶν ἐξ Ἠπείρου φυγαδευομένων διὰ τὰς ωμότητας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἀλλαχόθεν διὰ τὰς ποικίλας καταδυναστεύσεις χριστιανῶν. Κατὰ τὸν Γάλλον ἱστοριογράφον Ραφενέλ τῷ 1820, ἡριθμοῦντο εἰς Κυδωνίας 32,000 κάτοικοι ἐγγώριοι καὶ 7—8,000 παροδίται ἢ ξένοι ἐγκατεστημένοι, πρὸς δὲ 40 ἐλαιοτριβεῖα, 30 σκαπνωποιεῖα, πολλὰ βυρσοδεφεῖα καὶ ἄλλα καταστήματα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Οἰκονόμου τὸν ἐπελθόντα τῷ 1792 ὡς μὲν λέγουσι τινὲς ἐκ δηλητηριάσεως, ὡς δ' ἕτεροι ἐκ τῆς λύπης του, ὅτε εἶδε τὸν θάνατον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει προστάτου καὶ φίλου του τραπεζίτου Πετράκη, ἀποκεφαλισθέντος χάρις εἰς τὰς πλεκτάνας τῶν φαναριωτῶν, ἡ διοίκησις τῶν Κυδωνιῶν μετέ-

βαλε τύπον. Ἐν ὥρᾳ τοῦ ἔαρος οἱ κάτοικοι τῶν τριῶν τῆς πόλεως συνοικιῶν συναθροίζομενοι εἰς μίαν ἐκκλησίαν ἐξέλεγον ἀνὰ ἓνα προὔχοντα ἢ γέροντα, οἱ δὲ τρεῖς οὗτοι γέροντες ὁδηγούμενοι μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἐν πομπῇ εἰς τὸ διοικητήριον πρὸς τὸν Ἀγᾶν καὶ περιβαλλόμενοι οὕτως ἐπὶ ἐν ἔτος τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν, χρέος εἶχον νὰ εἰσπράττωσι τοὺς φόρους καὶ νὰ διαθέτωσιν αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου. Εἰς τοὺς τρεῖς τούτους γέροντας ὡς βοηθοὺς προσέθετον ἐννέα ἑτέρους καὶ δύο γραμματεῖς, οἵτινες ἀπετέλουν ὅλοι ὁμοῦ τὸ ἀνέκκλητον δικαστήριον τοῦ τόπου.

Τὰ εἰσοδήματα τῶν Κυδωνιῶν ἦσαν μέγιστα περὶ τὰς διακοσίας καὶ ἐν ἔτει καρποφόρῳ ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας χιλιάδας λαγήνους ἐλαίου ἐξέφερον ὁ τόπος. Πεντήκοντα χιλιάδας γροσιῶν ἐδρέπετο προσέτι ἐκ φόρου ἐπὶ τῶν ἰχθύων, οἵτοι δὲ καὶ καρποὶ ἄλλοι ἐφύοντο ἐν ἀφθονίᾳ, ὥστε δὲν εἶνε παράδοξον, ἂν ἐντὸς ἡμισείας μόνης ἑκατονταετηρίδος ὁ τόπος οὗτος τοσχύτην ἔλαβεν ἀνάπτουξιν.

Μὴ περιορίσαντες μόνον εἰς τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν οἱ φιλοπάτριδες Κυδωνεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν διάπλασιν αὐτῶν μεγίστην φροντίδα καταβαλόντες, οὐκ ὀλίγα καταστήματα φιλανθρωπικὰ τε καὶ ἐκπαιδευτικὰ ὠκοδόμησαν. Δύο μεγαλοπρεπῆ νοσοκομεῖα, ἐν οἷς ἱκανοὶ ἐνοσηλεύοντο ἀσθενεῖς, Λοιμοκαθαρτήριον καὶ Ξενοδοχεῖον διὰ τοὺς ἐκ πανώλης προσβεβλημένους, ἅτινα δὲν ἐπρόφθασαν ὁμῶς δυστυχῶς νὰ περατώσωσι, δέκα λαμπραὶ ἐκκλησίαι, ἐν αἷς ἐξῆρχεν ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πολυτελὲς Μητρόπολις, ταῦτα πάντα ἐδείκνυν τὸν πρὸς τὰ καλὰ ζῆλον καὶ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Κυδωνιατῶν ἀλλὰ τὸ θαυμασιώτερον αὐτῶν οἰκοδόμημα ὑπῆρχε τὸ περιώνυμον Γυμνάσιόν των.

Πρῶτος ὁ ἀοίδιμος Ι. Οἰκονόμος ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς συμπολίτας του τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλον, δι' ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1780 ἢ ὀλίγα ἔτη πρότερον ὠκοδομήθη παρ' αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ περιχώλου τῆς Παναγίας τῶν ὀρφανῶν σχολή, εἰς ἣν ἐδίδασκαν ἑκτοτε μέχρι τοῦ 1803 τέσσαρες διδάσκαλοι Εὐγένιος ὁ ἀπὸ Βρυούλων, Βησσαρίων ὁ ἀπὸ Σύμης, Θεοδόσιος ὁ ἀπὸ Μουδανίων καὶ τελευταῖος Γρηγόριος ὁ Σαράφης, ὅστις μετετέθη ἔπειτα εἰς τὸ συστήθην Γυμνάσιον.

Τὸ Γυμνάσιον τοῦτο, εἰς δ' ἐφοίτων νέοι πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος συνειλεγμένοι, καὶ ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐπὶ Βενιαμὴν τοῦ Αἰσβίου λέγεται ὅτι ἔ-

φθασε μέχρι τῶν ὀκτακοσίων, ἔκειτο εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως, ἀπέναντι τῶν Μοσχονισίων· ἦτο δὲ κεκοσμημένον ἔσωθεν τε καὶ ἔξωθεν διαφόροις ὠραίσμασι, ἔχον περίβολον ἐν τῷ μέσῳ δενδρόφυτον, κρήνην, δεξαμενὴν, κήπον πλήρη ἀνθέων, βιβλιοθήκην πολύτομον κλπ. Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐδιδάσκετο ἡ φιλολογία, φυσικὴ, λογικὴ, ῥητορικὴ, φιλοσοφία, μαθηματικὰ κλπ. Ἐδίδασκαν δ' ἐν αὐτῇ οἱ ἐξῆς ἄ. Γρηγόριος ὁ Σεράφης, ὁ ἐκ Κυδωνίων Ἑλληνιστὴς ἄριστος καὶ θεολόγος οὐκ ἐκ τῶν τυχόντων, συγγράψας καὶ ἐκδοὺς ἱκανὰ συγγράμματα. Β'. Βενιαμὴν ὁ ἐκ Πλωμαρίου τῆς Λέσβου, ἀνὴρ ἐπίσης γνωστός εἰς τοὺς περὶ τὴν νεωτέραν φιλολογίαν ἀσχολουμένους. Γ'. Θεόφιλος Καίρης ὁ ἐξ Ἄνδρου. Δ'. Εὐστράτιος Πέτρου ὁ ἐκ Κυδωνίων ἐδίδασκεν δὲ καὶ τινες ἄλλοι· διήρκεσε δὲ τὸ Γυμνάσιον τοῦτο μέχρι τοῦ 1821, ὅτε κατεστράφη ἡ πόλις. Ἐξεπέμψθησαν δὲ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τινες ὅπως, δαπάνῃ τῆς κοινότητος ἢ καὶ ἰδιωτῶν σπουδάζουσι, τινὲς δ' αὐτῶν, ὡς ὁ ἀείμνηστος Π. Ρόδιος, Κ. Τόμπρας καὶ ἄλλοι, οὐ σμικρὰς τῇ Ἑλλάδι προσέφερον ὑπηρεσίας.

Μὴ ἐπαρκεσθέντες εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Γυμνασίου μόνου οἱ φιλόμουσοι Κυδωνεῖς, κατήρτισαν καὶ τυπογραφίαν, ἐξ ἧς ἐτυπώθησαν διὰ φορὰ συγγράμματα, τῶν ὁποίων ἡ φιλοκαλία περὶ τὴν τύπωσιν, σχετικῶς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς τέχνης ταύτης τότε, κινεῖ τὸν θαυμασμὸν πάντων. Διευθυντὴς τοῦ τυπογραφικοῦ κατεστήματος ἦτον ὁ Κωνσταντῖνος Τόμπρας, ὅστις εἶχε μάθει τὴν τέχνην παρὰ τῷ περικλεεῖ Διδότῳ· ἀλλ' ὅτε κακῇ μοίρᾳ ἡ πόλις τῶν Κυδωνίων κατεστράφη τῷ 1821, τότε συγκατεστράφη καὶ τὸ τυπογραφεῖον ἐκεῖνο.

Τοιαύτη ἦτον ἡ εὐδαίμων κατάστασις τῶν Κυδωνιατῶν, ὅτε ἡ σάλπιγξ τοῦ Ῥήγα ἤχησε, καὶ αἱ καρδίαι σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἠλεκτρίσθησαν, τότε δὲ οὔτε οἱ φιλότιμοι Κυδωνιάται ἀπελείφθησαν. Ὁ Δημήτριος Θέμελης καὶ ὁ Γρηγόριος Δικαῖος μεταβάντες ἐκεῖ ἐσπείραν τὸν σπόρον τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας. Εἰς τὴν φωνὴν τῶν βοιδύμων ἐκείνων ἀνδρῶν σωματεῖον Κυδωνιατῶν σχηματισθὲν ἔδραμεν ὅπως μετάσχῃ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων· ἀλλὰ αὐτοὶ, οἱ ὑπὲρ ἄλλων προμαχούντας, δὲν ἐδυνήθησαν νὰ σώσωσι τὴν ἰδίαν πατρίδα ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, καὶ αἱ Κυδωνεῖς ἔπεσαν πολύκλαυστον, ἀλλ' ἐνδοξον ὄψμα τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἐπαναστάσεως. Ὡς ὁ Φοῖνιξ ὅμως, ὁ ἀπὸ τῆς τέφρας του ἀναγεννώμενος, οὕτω καὶ

ἡ πόλις ἐκείνη, καταστραφεῖσα καὶ σχεδὸν ἐρημωθείσα, ἤδη προβαίνει εἰς αὕξησιν καὶ εὐδαίμονίαν καὶ πεπείσμεθα ὅτι μετ' οὐ πολὺ, χάρις εἰς τὸν ἐθνικὸν καὶ φιλόμουσον χαρακτῆρα τῶν Κυδωνιατῶν, θέλει ἀναλάμψει τὴν πρὸ τῆς καταστροφῆς λάμψιν αὐτῆς.

Ε. ΠΑΜ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ.

Η ΜΙΚΡΑ ΛΟΥΙΖΑ.

Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Ν. Δ. Πασχαλίδου.

ΠΟΛΛΑΙ τῆς πόλεως νεάνιδες περιεπάτουσαν ἐνίοτε εἰς τοὺς κήπους τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ Οὐ . . . καὶ ἐλάβανον τὸν καφὲ ἢ ἔτρωγον νωπὸν βούτυρον ὑπὸ τὰς σκιὰς τῶν πυκνοφύλλων δένδρων αὐτοῦ. Ὅπως καταγοητευμένοι ἐκ τῆς ἡσυχίας καὶ τῶν καλλονῶν τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἐμπαρίζον τὴν θυγατέρα τοῦ ἱερέως Λουίζαν, διότι διέτρεβε πάντοτε εἰς ἐκείνην τὴν τερπνὴν κατοικίαν μακρὰν τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς τύχης τῆς πόλεως. Ἡ Λουίζα μετ' ἐκπλήξεως ἤκουε τοὺς ἐπαίνους τῶν, καὶ οἱ γλυκεῖς αὐτῆς ὀφθαλμοὶ ἐλάβανον ἐκφρασιν ἀπορίας ἡρώτα δὲ ἑαυτὴν, ἂν αἱ νεάνιδες ἐκεῖναι, ὅλον τὸν καιρὸν τῶν κατρίβουσιν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀνατροφῆς τῶν καὶ τὰς ἡδονὰς, ἡδύχαριστοῦντο πραγματικῶς νὰ ἀνταλλάξωσιν τὴν θέσιν τῶν μετ' ἐδικὴν τῆς. Ἐνόμιζε λοιπὸν ἑαυτὴν ἀγνώμονα, διότι δὲν εἶχεν ἐκτιμήσει ἀρκούντως τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ταύτης, τὴν τοσοῦτον ἐκθειάζομένην, καὶ ἐνησυχλοεῖτο μετ' περισσοτέραν ἐπιμονὴν εἰς τὰ πολλὰ καθήκοντα, μετ' ὅποια ἦτο ἐπιβεβαρυμένη καὶ ἅτινα αἱ νεάνιδες τῆς πόλεως οὐδέποτε ἐσκέπτοντο.

Ἡ Λουίζα, πρεσβυτέρα οὖσα τῶν τέκνων τοῦ ἱερέως, μόλις εἶχε γνωρίσει τὴν μητέρα τῆς, διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὁποίας ὁ πατὴρ τῆς εἶχε πολὺ καταβληθῇ. Ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς ἐνόμιζε καθῆκον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του νὰ φροντίσῃ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς παθούσης υἱείας του, καὶ ἐπεφάσισε νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ἀναλάβῃ. Ἐνεπιστεῖσθη ὅθεν τὴν διεύθυνσιν τῆς οἰκίας του εἰς τινὰ συγγενὴ του νεάνίδα, ἐνόματι Δωροθέαν, καὶ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ ἐπιμελῇται τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἀτυχῶν τέκνων του. Παρ' αὐτῆς ἡ Λουίζα ἐδιδάσκετο νὰ πλέκῃ καὶ νὰ καταγίνεται εἰς τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, ἀλλὰ τὸσον αὐτὴ καθὼς καὶ οἱ μικροὶ ἀδελφοὶ τῆς οὐδὲως ἦσαν εὐχαρισμένοι ἐκ τῶν φροντίδων τῆς νέας ταύτης προστάτιδος τῶν. Ἄνεσιν εὕρισκον πάντοτε